

FEDINEC CSILLA

ÚJ SZAVAK ÉS KIFEJEZÉSEK AZ UKRAJNA-SZÓTÁRUNKBA

Az emberi természet már csak olyan, hogy a leggyorsabban azt felejtjük el, hogyan is kezdődött. 2013. november 21-ike, a „Ne gyújts rá!” világnap olyan csütörtöki napnak indult, mint az összes többi. A káros füstölgés terén Ukrajnában javult a helyzet, mióta 2012-ben betiltották a dohányzást a közterületeken. Az alkoholfogyasztásban azonban, a Világbank szerint, az első három helyen áll társbérletben Belarusszal és Oroszországgal. A napilapokban az újságolvasók egy része minden bizonnyal azt böngészte, bár az ukránok nem voltak érdekeltek, hogy kialakult a 2014-es brazíliai labdarúgó-világajnokság teljes mezőnye. Aki emberek közé vágyott az ukrán fővárosban, azt többek között a várostörténeti múzeumban késő délután nyíló kiállításra invitálták, ahol megtekinthették azt a különleges, interaktív történelemkönyvet, amely egyszerre mutatja be a retrospektív múltat és az extrapolált jövőt. Az eseményt a sajtó a futurisztikus jelleg előtérbe helyezésével harangozta be: a kijeviek megtudhatják, milyen lesz az életük 30-40 múlva. Ezen a napon jelentette be Kijevben a politikai hatalom, hogy nem írja alá Vilniusban a társulási szerződést és a szabad kereskedelmi megállapodást az Európai Unióval. Az ennek nyomán megindult tiltakozási hullám Európa-párti tüntetésként indult, de igen gyorsan a regnáló hatalom elleni belpolitikai tiltakozássá nőtte ki magát, belesűrítve a több mint két évtizedes államfejlődés összes, elsősorban szociális és társadalmi disszonanciáját. Sor került az utolsó ukrainai Lenin-szobrok döntögetésére is, Kijevben a szobor posztamensén egy arany véccékagylót helyeztek el – a nevezetes, 2014. január 16-i törvényekbe áttételesen (azaz meg nem nevezve az inkriminált tárgyat) ezt is belefoglalták. Az időszak nevezetességei közé tartozik a nyelvi burjánzás is. Vadonatúj fogalmak és régóta ismert fogalmak új tartalommal kiegészülve kerültek be a médián és a közösségi hálón keresztül a köztudatba. Bármilyen is lesz a 2013. november közepe óta zajló események végkifejlete, az időszaknak, melynek tanúi vagyunk, figyelemmel kíséréséhez, későbbi feldolgozásához alapvető ezeknek a fogalmaknak az ismerete. Pontosabban fontos azt hangsúlyozni, hogy a kurrens ukrainai interpretációba tudunk betekintést engedni, frissítve mindannyiunk Ukrajna-szótárát. Ez esetben is igaz, hogy a történelmet majd a győztesek írják. Ukrainai nyelvészek véleménye szerint nagy eséllyel ezek be fognak kerülni az akadémiai szótárakba is, mint ahogy a történetek rendkívülisége folytán nyomban nemzetközivé is váltak. Most ezekből szemezgetünk.

„EUROMAJDAN”

Minden nyelven ugyanezzel a szóval nevezik meg. Magyarul, szó szerinti fordításban, „Európa tér” lenne a megfelelője (egyébként Kijevben van egy tényleges Európa tér). Az előtag tehát Európát jelenti, a majdan jelentése pedig „tér”, jelen esetben Kijev főterére, a Függetlenség térre (Majdan Nezalezsznosztyi) utal. Azonban más ukrainai városokban is alakultak „euromajdanok”, európai terek, így a szónak van egy konkrét és egy általános értelme is. A hashtagnek (címkerendszer, amin keresztül az eltérő forrásokat szűrni és kategorizálni lehet) köszönhetően már november

21-én ismertté tette a közösségi háló. A Facebook és a Twitter központi szerepet játszott a hírek áramoltatásában és a szervezkedésben, toborzásban is – a 2004-es narancsos forradalom idején ugyanezt a szerepet még a mobiltelefon töltötte be. A kijevi Euromajdan tiltakozóinak nagyjából fele-fele volt fővárosi, illetve vidéki, és alig pár százalékuk kapcsolódott szorosan valamely párt-hoz vagy társadalmi szervezethez, több mint 90 százalékuk minden értelemben független volt, a legkülönbözőbb társadalmi rétegeket képviseltek, több mint 60 százalék rendelkezett felső végzettséggel, és fontos még rámutatni a soknemzetiségű összetételre. Az euromajdanosoknak nem

mindegyike volt úgymond bentlakó – a vidékiek valamennyien, de a fővárosiak egy része is. A főtéren kozák faluhoz hasonlatos módon szervezték meg az életüket, tábori konyhával, egészségügyi ellátással stb. Napközben az átjárást a dolguk után igyekvőknek járdányi szélességű közlekedési utak megnyitásával biztosították, éjszakára azonban bezárt a falu. Az aktív helyszínek közé a közeli közterek is bekerültek, elsősorban a Hruszevszkij utca, ahol a kormány és a parlament épülete van. Azokon a köztereken, melyeket elkerült az események áramlata, az élet a hétköznapi rendben folyt, sőt az események helyszínein levő középületek, például mozi sem volt megközelíthetetlen, vagy használaton kívüli. Bár több ezer ember volt a majdanon, nem volt cirkusz, zaj, bűz vagy átjárhatatlan kosz. A véres események után is viszonylag gyorsan rend lett a városban, bár a barikádokat nem lehetett sem gyorsan, sem egyszerűen elbontani. De végig működött például szintén a közelben, párszáz méterre levő Besszarábiai Piac is. December 14-től megjelenik egy vérszegény *Antimajdan* is – a hatalom kísérlete, hogy ellentüntetőkkel és ellenszónokokkal tántorítsa el a tiltakozókat. Ezzel szemben eredményes vállalkozás volt az *Automajdan* létrehozása – ez volt az Euromajdan „mobilegysége”, amelynek tagjai személygépkocsikkal járőröztek, segítettek az útelzárásokban stb. Az

Euromajdan Viktor Janukovics Kijevből való távozásával és az új állami vezetők hivatalba lépésével elméletileg betöltötte a funkcióját, ám teljesen nem oszlott fel, a hatalomgyakorlás tisztasága fölötti ellenőrzést továbbra is feladatának tartja. Az Euromajdan saját internetes oldalán még januárban közétett népi humor szerint: „Mikor ér véget az Euromajdan? Soha!” 2014. február 21-én vettek hivatalos búcsút Kijevben az Euromajdan áldozataitól, az „égi századtól” – ez szintén egy új fogalom. A búcsú során az „Úszik a kacska a Tiszán...” kezdetű lemkó népdal járta át a szívetket, amelynek számos feldolgozása ismert az 1980-as évek vége óta, a mostani események kapcsán a lembergi Pikkargyíjszkaja Tercija nevű cappella kórus előadásában vált Ukrajna-szerre abszolút közismertté ez a szép, hazafias siratóének. „Anyai ima” címmel ukrán nyelvű versgyűjtemény is megjelent, melyben ukrán nők által az Euromajdan napjaiban az eseményekről és az események hőseiről írt költemények kaptak helyet.

„TITUSKÁK”

A „tituskák” – lefordíthatatlan szó, minden nyelven ugyanígy hangzik, és minden nyelv esetében az ukrán nyelvben többes számú szóalakot ve-

szik át (változatok: titushki, titushky, tytushki, tytushky). A magyar nyelv különlegessége, hogy saját többes számot tesz hozzá, s nem az ukrán jellel ellátva veszi át. Azért lefordíthatatlan, mert a kifejezés egy konkrét személy névéből ered. 2013 májusában egy demonstráció alkalmával Vadim Titusko rátámadt két újságíróra, amit sikerült lefotózni, s így az elkövetést egyértelműen bizonyítani, magát az elkövetőt pedig széles körben ismertté tenni. A mai tituskák olyan személyek, akiket a népellenesnek tartott hatalom titokban felbérel, fizetett provokátorokként, verőlegényekként használ fel a demokratikus utcai tiltakozások ellehetetlenítése érdekében. Általában jellegzetes hajviseletű, ruházatú, munkanélküli, lumpenizált, kigyúrt fiatalemberek. Arcukat igyekeznek eltakarni, többnyire kapucnival. A kifejezést azért használják szinte kizárólag többes számban, mivel minden esetben csoportos elkövetésről van szó. Bár Titusko ügyvédje tett kísérletet a fogalom használatának betiltására, azonban nem járt sikerrel, az bekerült a mindennapi szóhasználatba, és nem csak Ukrajnában, hanem a 2013 novembere utáni eseményeknek köszönhetően ukrainai jelenségként világszerte ismertté és használhatóvá lett, egyértelműen negatív tartalommal. A helyi – ukrán – népi bölcsesség szerint: „Választások előtt a munkaerőpiacon szezonálisan megnő a kereslet a tituskák iránt.” Amint azt 2013

után láttuk – nem csak akkor. Ebben a legújabb időszakban fekete-fehér, fehér vagy sárga szalagot viseltek megkülönböztetésül. A mai ukrán nyelv – leginkább szleng – Myslovo elnevezésű internetes értelmező szótára, amelyet a Wikipédiához hasonlóan maguk a felhasználók írnak, leír egy nálunk még ismeretlen kifejezést is: ez az „*ajtítuskák*”, amely azokat a hackereket jelöli, akik a tituskákkal kapcsolatos negatív híreket közlő portálokat támadják meg. Érdekesség, hogy maga Vadim Titusko az utóbbi hónapokban az Euromajdan, azaz a tituskák célpontjának aktivistája volt. Egyébként az „*aktivista*” is egy új fogalom – az Euromajdan szempontjából „jófiúkat” (és lányokat természetesen) jelöli.

„GYÖRGY-SZALAG”

Ez nem új kifejezés, még csak nem is új jelenség, mégis érdemes itt szót ejteni róla, mert fontos „szereplője” a mai ukrainai eseményeknek. Valahogy úgy kell ezt elképzelnünk, mint amikor Magyarországon megjelent a Nagy-Magyarország térkép a személygépkocsik hátsó ablakán, a táskák oldalán, a pólókon, ajándéktárgyakon stb. Van, akik számára jelképes értelmet hordoz, mások csak divatból, a valós tartalmától mentesen élnek vele. Ukrajnában és Oroszországban vala-

mi hasonló a (Szent) György-szalag. Rákötik gépkocsi antennájára, tükrére, a hátizsákra, kitűzik a felsőruházatra, cipőfűzőként használják stb. A György-szalag fekete-sárga (az utóbbi lehet még narancs) sáv. II. Katalin idején kezdték el használni, a Szent György Rend, a legmagasabb katonai kitüntetés szalagja volt az 1917-es fordulatig. Utána a fehérgárdisták, illetve a második világháború idején a németek oldalán harcoló Vlaszov-hadosztály örökölte tovább. A mai Oroszország visszaállította a Szent György Rendet, mint a legmagasabb katonai kitüntetést, az eredeti fekete-sárga sávossal együtt. A fekete-sárga-fehér a Romanov-család színei, 1858–1883 között a cári Oroszország zászlaja is ezekben a színekben pompázott, előtte és utána, illetve ma is a fehér-kék-piros lobogó színei Szent Andrássra, Oroszország védőszentjére, a bizánci egyház alapítójára emlékeztetnek. A füstöt és a lángot jelképező fekete-sárga György-szalagot pedig – ugyanúgy, ahogy mi, magyarok március 15-én 1848-ra emlékezve a piros-fehér-zöldet – 2005 óta a 2. világháborúban aratott győzelem tiszteletére április 24. és május 12. között szokás viselni. Dmitrij Medvegyev és Vlagyimir Putyin is viselni szokta. Ukrajnában a György-szalag viselése – az orosz identitás vállalása, de németek az orosz birodalmi szemlélettel való azonosulást is látják benne, ezért erős negatív konnotáció is hozzátapad. A 2014. április 6-án (oroszos nevükön, hisz a többség oroszul beszél errefelé) Harkov, Luganszk és Donyeck megyében megkezdődött középület-foglalások polgári öltözetű, részben felfegyverzett személyek által, s amely cselekményeket az ukrán kormány a krími forgatókönyv megismétlésére tett kísérletként interpretált, megjelent egy új kifejezés azokra a személyekre, akik ezzel az eseménysorral kapcsolatban orosz diverzánsként vagy zsoldosként jelentek meg a hivatalos Kijev kommunikációjában. Nemcsak a nép nyelvén, de politikusok szájából is elhangzott az a kifejezés, hogy ők a „kolorádók”. A sértő kifejezés onnan ered, hogy a fent nevezettek megkülönböztető jele a György-szalag, amely a kolorádóbogár színeire emlékeztet. De magának az ukrán népnek is van egy sajátos, nem a jelenlegi események során, hanem már korábban keletkezett összefoglaló neve: „biomassza”, „biotömeg”. A Myslovo példamondata szerint az államfői eskü így hangozhatna: esküszöm, hogy a biomasszát fogom szolgálni. A választásokkal kapcsolatos népi humor pedig úgy szól, hogy az azt megelőző közvélemény-kutatásokból kiderült: ha a „Senkit sem támogatok” sort felcserélnék az „Elmegy mindenki a...” sorra, akkor az ukrán lakosság 99 százaléka ezt a sort ikszelné be.

„KIS ZÖLD EMBEREK”

Félreértés ne essék: nem marslakókról van szó, bár majdnem. A Krím-félszigeten 2014. február 27. és március 16. között történtek főszereplőről van szó. A kezdő dátum – amikor a szóban forgó személyek a helyszínen megjelentek, a záró dátum pedig a Kijev és a világ által el nem ismert krími referendum napja, amely után az orosz vezetés a maga részéről hivatalossá tette a terület Oroszországhoz csatolását. A hivatalos ukrán interpretációban ők az orosz hadsereg tagjai, a hivatalos orosz interpretációban pedig nem az orosz hadsereg tagjai, hanem a helyi „népi önvédelem” képviselői. (Ez egyébként nem elszólás, hanem konkrét utalás: a „népi önvédelem” az euróma(j)dan(ok) védelmét ellátó, az események során civilekből spontán szerveződött, fegyverekkel is rendelkező csoport, amely katonai mintára századokba szerveződött – ezzel van összefüggésben az „égi század” elnevezése is –, ugyanakkor társadalmi mozgalomként határozta meg magát. Soraikba kriminalizált elemek is vegyültek. Pacifikálásukat a hatalom az ezredforduló táján megszüntetett, most újra felállított Nemzeti Gárdába való felvételükkel gondolja megoldhatónak, amivel azonban az utóbbi szakszerűsége látszik kevésbé megoldottnak.) Ebből kiindulva az ukrán és az orosz sajtó egyaránt „kis zöld embereknek” nevezte el a Krímen az orosz katonának látszó nem orosz katonákat, egyszerre utalva a felségjelzés nélküli, hivatásosnak kinéző, jól felfegyverzett egyenruhások öltözkékének színére és az azonosíthatatlanságára. A nép körében használatos volt még a „deszantos turisták” is. Vlagyimir Putyin március 18-i sajtótájékoztatóján többek között arról beszélt, hogy 1954-ben az akkori alkotmányos rend megsértésével lett a Krím Ukrajnához csatolva, a kontinentális Ukrajnának azonban nincs félnivalója Oroszországtól. A mai Ukrajnában egyébként az orosz befolyást a politikában az „ötödik hadosztály” jelenlétével azonosítják. Julia Timosenko a legutóbbi, 2012-es parlamenti választások előtt így fogalmazott: „Egy lista – egy győzelem. Nem engedhetjük meg magunknak, hogy két, három vagy négy hadosztályt indítsunk, amíg Ukrajnát az ötödik hadosztály irányítja. [...] A hatalom fél az egységes ellenzéktől.” A jobboldal egysége, a jobbközéptől a szélsőjobbig, a február végén felállt, magát kamikaze jelzővel illető kormányban elvileg megvalósult. A következményeknek tanúi vagyunk.

FORRÁSOK

<http://expert.org.ua> • <http://myslovo.com>
<http://politiko.ua> • <http://www.gerb.bel.ru>